

UNIVERZITA PARDUBICE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HUMANITNÍ STUDIA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vývoj vězeňství v českých zemích za posledních
200 let

30. 3. 2010

Hana Šulistová

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana ŠULISTOVÁ**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vývoj vězeňství v českých zemích za posledních 200 let**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka Hana Šulistová prostuduje níže uvedenou literaturu, nastíní vývoj, vypíše hlavní změny, a pokusí se o zhodnocení změn, které se staly za období 200 let. Dále se studentka bude zabývat současnou situací v českém vězeňství - pokusí se navázat kontakt s věznicemi a zjistí současnou situaci a hlavní problémy současného vězeňství.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PaedDr. Bajcura, Lubomír. Evropské vězeňské systémy: minulost-přítomnost-budoucnost. 1. vyd. Praha: Generální ředitelství VS ČR. 2003. ISBN 80-239-0138-9 PaedDr. Bajcura, Lubomír. Evropské vězeňské systémy. 1. vyd. Praha: Generální ředitelství VS ČR. 2004. ISBN 80-239-3645-X Řezáč, František Josef. Vězeňství v posavadních spůsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců. 1.vyd. Praha: Tisk Bedřicha Rohlíčka. 1852. Příloha časopisu České vězeňství č. 4 a 5/1995 Časopis České vězeňství Richterová, Lucie. Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999. 1. vyd. Praha: Český helsinský výbor. 2000. ISBN 80-86436-00-4

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Martin Kocanda
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškeré použité podklady, ze kterých jsem čerpala informace, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a citovány v textu podle normy ČSN ISO 690.

V Praze

dne 30. 3. 2010

Podpis: .....

Anotace

Bakalářská práce „Vývoj vězeňství v českých zemích za posledních 200 let“ se zabývá jak název napovídá vývojem. Jedná se zejména o legislativní změny v Ústavách, které nějakým způsobem ovlivnily vězeňský život – to kdo a za co bude potrestán a jak to ve věznicích vlastně chodilo a chodí. Mezi neméně podstatnou část považuji výběr z práv (i jejich omezení) a povinností nejen odsouzeného ale také obviněného. Dalším tématem je také vývoj hygieny a trestání mladistvých delikventů. Jedním z posledních témat je koncepce vývoje českého vězeňství do roku 2015, která nám ukazuje, jakým směrem se bude vězeňství ubírat.

Klíčová slova:

Zákon – vězení – historie – odsouzený – práva a povinnosti -

The bachelor thesis „The evolution of jailing in Czech countries in the last two hundred years will be about the changes in the jailing, as the title says. It will be about legislation which changed the everyday life in prisons. How was life in prison 200 years ago and how it changed till nowadays. I will write about law and obligation of the prisoners. One part of my thesis will be about hygienic situation now and 200 years ago. One of my main topics will be the conception of jailing to the year 2015. How it seems to change, what are the opportunities.

Key words:

Law – prison – history – condemned – law and obligation

OBSAH BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

- Vývoj vězeňství v českých zemích v za posledních 200 let -

• Hlavní strana	1
• Zadání bakalářské práce	2
• Čestné prohlášení	3
• Anotace	5
• Obsahová strana	6
• Úvod	8
1. Vězeňství v Habsburské monarchii od roku 1850 do roku 1918	10
1.1. Vývoj od roku 1852	10
1.2. Vývoj od roku 1865	11
2. Vězeňství Československé republiky (1918 – 1939)	12
3. Vězeňství v Protektorátu Čechy a Morava (1939 - 1945)	13
4. Obnova československého vězeňství (1945 – 1952)	14
5. Obnova československého vězeňství (1945 – 1952)	15
6. Reforma československého vězeňství (1965 – 1989)	16
6.1. Charta 77	16
7. Reforma českého vězeňství (1990 – 1992)	18
8. Současné vězeňství	19
8.1. Typy věznic	19
8.2. Nejznámější české věznice	19
8.3. Program zacházení	19
8.4. Denní časový rozvrh	20
8.5. Potřebné věci	20
9. Výběr z práv a povinností vězňů	22
9.1. Práva	22
9.2. Omezení práv po dobu výkonu trestu odnětí svobody.	22
9.3. Základní povinnosti odsouzených	23
10. Pravidla výkonu odnětí svobody	25
11. Hlavní zákony a vyhlášky upravující soudnictví a vězeňství	27
12. Činnost Vězeňské služby ČR (1993 – 2009)	28

13. Vězeňská služba České republiky	29
14. Zdravotní služby ve vězení – proměny v historii	31
15. Mladiství	33
15.1. Devatenácté století	33
15.2. Počátek dvacátého století	33
15.3. Druhá polovina dvacátého století	34
15.4. Výkon trestu	35
16. Hlavní problémy českého vězeňství	37
16.1. Přeplněnost	37
16.2. Bezpečnost	38
16.3. Zaměstnávání	38
17. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015	39
• Závěr	40
• Seznam citací	41
• Seznam použité literatury	42

Úvod

Vězeňství a trestání lidí je staré jako lidstvo samo. Jen se tomu dříve říkalo jinak. Mezi dřívější výrazy patří hladomorna, šatlava a podobně. Také existovaly pracovní a vyhnanécké tábory, vězeňské lodě a jiné.

Změn v soudnictví a zejména vězeňství proběhlo za posledních 200 let velice mnoho. České země prošly velkým vývojovým skokem (od bytí součástí Rakouska-Uherska po první světovou válku, vznik samostatného Československého státu, druhou světovou válku a následné okupaci a začlenění do východního bloku až po moderní vývoj České republiky a vstup do Evropské unie) a soudím, že se všechny tyto etapy musely odrazit v odvětví jako je vězeňství. Všechny tyto vývojové etapy byly jistě provázeny změnou legislativy a tím rovněž užitím praktik ve vězeňství. Také touto problematikou bych se v práci chtěla zabývat.

Všechny tyto důvody a mnohé další mě přiměly, proč jsem rozhodla napsat bakalářskou práci na téma – „Vývoj vězeňství v českých zemích za posledních 200 let“.

Podle odborné literatury je za hlavní účel uvěznění nějaké osoby považováno její potrestání za spáchaný trestný čin, ale také to funguje jako převýchova nějakých špatných návyků, chování, jakkoli to nazveme. Za účel výkonu trestu odnětí svobody se také dá brát zabránění pachateli v dalším páchání trestné činnosti.

Při výkonu trestu se odsouzený učí tomu, jak mít možnost pracovat, kulturně se rozvíjet a vzdělávat; také aby našel uspokojení v práci, v prospěšném využívání volného času a ve slušném soužití se všemi ostatními lidmi. Tyto vlastnosti a sebekázeň by měl rozvíjet i po propuštění a žít dále jako řádný občan, aniž by porušoval platné zákony.

Malé procento lidí vůbec ví, jak to ve věznici dnes vlastně vypadá. Zda mají věznice nějaký problém, nebo zda jsou to jen místa, kde pachatelé tráví svůj čas přemýšlením nad svým zločinem. A jistým způsobem to je pravda. Také z tohoto důvodu, zejména pro svou vlastní neznalost historie vězeňství jsem se rozhodla napsat tuto práci. Nejprve se budu zabývat historií vězeňství jako takovou, jaké nastaly vývojové změny.

Další a pro velice podstatnou část bude tvořit to, jakým způsobem to vypadá dnes. Co vězeň smí a co ne, protože i v tomto máme všichni značné mezery a představujeme si, že vězeň nic nesmí, jen trpět a litovat svého činu.

Dalším tématem bude proměny hygienických a zdravotních návyků v dané době. Je zcela zřejmé, že dnešní úroveň hygieny (ať už dobrá či nikoli) není stejná jako před sto a více lety.

Jednou z posledních kapitol jsou mladiství. Ať se nám to líbí nebo ne, mladiství (v dnešní době rozumíme pod pojem mladiství osobu mezi patnáctým a osmnáctým rokem života) také páchají trestné činy. Ale je s nimi jinak zacházeno, mají jiné trestní sazby a podobně. Ale bylo tomu tak vždy? Na tuto otázku se pokusím odpovědět historickým vývojem a proměnou vztahu vězeňství k mladistvým.

Dalším tématem v mé bakalářské práci jsou hlavní problémy současného vězeňství, jak je vidím já. Také se pokusím o lehký nástin několika řešení, které by snad mohly pomoci k vyřešení daných problémů.

Jako poslední téma jsem zvolila koncepci rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Toto téma je, podle mého názoru, velmi aktuální. Pokusím se v něm tedy nastínit trendy, kterými se bude vězeňství v následujících letech ubírat.

„Pojem vězeňství vyjadřuje institucionalizovanou činnost státu v rámci platného trestního práva, která je zaměřena na zadržování pachatelů trestné činnosti za účelem trestního řízení (výkon vazby), jejich dočasnou izolaci od společnosti spojenou s nápravou (výkon trestu odnětí svobody) nebo na jejich trvalou izolaci od společnosti (výkon doživotního trestu odnětí svobody).“¹

Většina z nás neví, co vše si vězeň může dovolit. A to považuji za důležité. Zjistit, jak moc se české vězeňství vyvinulo, jaké změny v průběhu času proběhly a jaké je v dnešní době.

1. Vězeňství v Habsburské monarchii od roku 1850 do roku 1918

1.1 1852

27.května 1852 se podle zákona číslo 117/1852 říšského zákoníku, o zločinech, přečinech a přestupcích trest odnětí svobody rozdělil na žalář a těžký žalář, tuhé vězení a vězení. Hlavní rozdíl mezi těmito jednotlivými typy žaláře byl zejména ve stravování, odívání, poutání a také zařazování do pracovní činnosti. Každý vězeň strávil určitou dobu výkonu trestu na samostatné cele (v samovazbě) a druhou část strávil ve společné vazbě.

Podle závažnosti deliktu byli vězni rozdělováni do 3 hlavních disciplinárních tříd. První a druhá třída byly těmi horšími a vězni zde trávili nejdéle tři roky. Pokud se ale chovali vzorně, byla tato doba zkrácena. Naopak recidivisté mohli být do první třídy umístěni až na polovinu vlastního trestu.

Tyto disciplinární třídy se dělily zejména mírou zvýhodnění, mezi něž patřily například návštěvy, nákupy, častější korespondence a jiné.

Každý vězeň byl povinen vykonat přidělenou práci, chodit na bohoslužby (dle svého vyznání) a pokud nebyl dostatečně vzdělán také školní vyučování. To se ale týkalo pouze vězňů – mužů do 35 let věku a u žen 30 let věku. Za práci, kterou vězni vykonali dostávali odměnu, jejíž určitá část (dáno zručností vězně a také to bylo dáno disciplinárním zařazením vězně) připadla státu. Polovina zbytku byla dána vězňovi k dispozici na nákupy a zbytek mu byl vyplacen po uplynutí trestu.

I na přelomu devatenáctého a dvacátého století se mohl trest vězení zstřížit. Jako takové zstřížení se používal půst, tvrdé lůžko, bití, samovazba a nebo v případě cizinců také vypovězení po vykonání trestu. „...*mohou příště za trest disciplinární do okovů dáni býti jen pro chování zvláště spurné, násilné nebo takové, jimž jiné popuzují, aneb tehda, kdyby chtěli utéci nebo by činili přípravy k útěku; může se to však státi jen na čas a ne na déle, nežli toho největší potřeba vyhledává*“.²

Trest žaláře byl vykonáván jen v Borech u Plzně, Kartouzích, Mírově, Praze – Svatováclavské věznici a v Řepích.

Těžký žalář se od klasického žaláře lišil vykonáváním trestu s okovy na nohou. Tento typ žaláře byl ale zrušen zákonem číslo 131/1867 říšského zákona a také byl tímto zákonem doporučen jiný typ zstřížení trestu.

1.2 1865

Do roku 1865 podléhaly většiny věznic a soudy vrchnostem, ale od toho roku začaly podléhat výhradně ministerstvu spravedlnosti. V té době se rozeznával trest žaláře za zločiny a trest vězení za přestupky a přečiny. Pokud výše trestu dosáhla výše uvěznění nad jeden rok, byl trest vykonán v takzvaných „trestnicích“. V tehdejší době existovalo na českém území 3 mužské věznice – v Praze, Plzni a Kartouzích a také jedna ženská věznice – v Řepích u Prahy. Zvláštností této ženské věznice bylo to, že byla pod správou ženského řeholního řádu. Dohled v mužských trestnicích vykonávali dozorcí (vrchní a výpomocní) a také zde byla často přítomna vězeňská stráž.

Stále přetrvávalo rozdělení do tří disciplinárních skupin. Třídy vyšší kategorie (tedy zejména třetí třída) měly jisté výhody – častější korespondenci, návštěvy a podobně.

Politických vězňů měli v té době také jisté výhody. Mohli nosit vlastní oblečení a také byli oproštěni od práce. Jediná věznice pro politické vězně byla v Plzni.

V tehdejší době, na konci devatenáctého století, byla také zřízena věznice pro mladistvé. Do tohoto typu byli do výkonu trestu posíláni mladiství, kteří byli uvězněni minimálně na jeden rok a před uplynutím trestu nedovršili dvacet jedna let.

1867

Roku 1867 bylo ze zákona ustanoveno zrušení tělesných trestů.

2. Vězeňství Československé republiky (1918 – 1939)

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 byl převzat justiční a vězeňský systém rakouské monarchie. Základní legislativní úprava, organizace a správa vězeňství byla postupně zdokonalována počínaje rokem 1919. Zejména byl prohlubován progresivní systém výkonu trestu, založený na postupném zmírňování vězeňského režimu v závislosti na průběhu nápravy trestanců, rozdělených zpravidla do 3 disciplinárních tříd. Převedení do I. třídy bylo předpokladem k návrhu na podmíněné propuštění z výkonu trestu, které bylo uzákoněno již v roce 1919. V roce 1928 existovalo v ČSR 6 mužských trestnic k výkonu trestů od 1 roku až po doživotí, z toho 2 trestnice pro prvotrestance a polepšitelné recidivisty (Plzeň, Leopoldov) a 2 trestnice pro nepolepšitelné trestance (Kartouzy, Ilava), dále trestnice pro choré a invalidní trestance (Mírov) a trestní ústav pro mladistvé do 20 let s trestem nad 6 měsíců (Mikulov). Vedle toho existovala samostatná ženská trestnice s oddělením pro mladistvé (Řepy u Prahy). Tresty žaláře od 6 měsíců do 1 roku byly vykonávány v trestničních odděleních krajských soudních věznic. Mužští trestanci s dlouhodobými tresty bez možnosti podmíněného propuštění byli po dvou třetinách vykonaného trestu přemísťováni do tzv. přechodného ústavu v Leopoldově. Mladiství vykonávali trest zavření v polepšovnicích nebo v určených trestních ústavech. Vězeňství bylo centrálně řízeno příslušným odborem na ministerstvu spravedlnosti, který úzce spolupracoval s Mezinárodní komisí pro trestní právo a vězeňství. Dohled nad výkonem trestu prováděli domácí komisaři (příslušní okresní prokurátoři), občanští kontrolóři (poslanci Národního shromáždění) a od roku 1921 pověření úředníci ministerstva spravedlnosti.

3. Vězeňství v Protektorátu Čechy a Morava (1939 - 1945)

Po rozpadu Československé republiky a vzniku tzv. Protektorátu Čechy a Morava zůstal v podstatě zachován dosavadní justiční a vězeňský systém včetně základní legislativní úpravy, organizace a správy vězeňství. Každá norma (vyhlášky, výnosy, oběžníky a pokyny) vydávaná protektorátní vládou byla schvalována říšským protektorem. V protektorátním ministerstvu spravedlnosti působil pověřenec Úřadu říšského protektora, který měl sledovat a koordinovat činnost ministerstva s německými úřady. Vězeňská zařízení (soudní věznice a trestnice) byla využívána zcela nebo zčásti pro potřeby německé justice a tajné státní policie – gestapa. Tyto orgány nacistické okupační správy měly výhradní pravomoc řešit tzv. trestné činy proti Velkoněmecké říši a v této souvislosti spadaly pod jejich jurisdikci i občané protektorátu. V jednotlivých soudních věznicích a trestnicích často existovalo jednak protektorátní vedení (české), které zpravidla zajišťovalo provozní činnost, jednak říšské vedení (německé), které zajišťovalo jejich využívání pro vazební účely nacistických soudů a vyšetřovací účely gestapa. Personál protektorátní správy ve vězeňství na všech stupních byl nucen složit slib věrnosti vůdci Velkoněmecké říše Adolfu Hitlerovi a zkoušku z německého jazyka. V souvislosti s protinacistickým odporem bylo v letech 1939 – 1942 vyšetřováno gestapem celkem 72 zaměstnanců protektorátního vězeňství, nejčastěji dozorcí. Dohled nad výkonem trestu nadále vykonávali domácí komisaři, zejména však úředníci nově zřízené Generální inspekce vězeňství pro výkon nejvyššího dozoru nad soudními věznicemi a trestními ústavy. Působnost dozoru, všeobecná správa a řízení soudních věznic a trestnic se po dobu protektorátu několikrát měnila. V roce 1943 přešla na vrchní soudy a v roce 1945 se vrátila zpět do působnosti ministerstva spravedlnosti.

4. Obnova československého vězeňství (1945 – 1952)

Bezprostředně po osvobození od německé nacistické okupace rozhodovaly o umístování do vězeňských zařízení revoluční národní výbory. Teprve koncem roku 1945 se řízení a správa soudních věznic a trestních ústavů vrátila do kompetence ministerstva spravedlnosti. Další vězeňská zařízení včetně internačních, sběrných a pracovních táborů k soustřeďování německého obyvatelstva k odsunu byla v působnosti ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany. Mimořádné lidové soudy odsuzovaly nacistické zločince, zrádce a kolaboranty, kteří byli ve výkonu trestu nazýváni retribučními vězni. Dekretem prezidenta republiky č. 126 ze dne 27.10.1945 byly zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly ve všech věznicích krajských soudů a v trestních ústavech Plzeň, Valdice, Mikulov, Mírov a Řepy k zařazování odsouzených, zejména Němců s trestem odnětí svobody nad 5 let. Těchto oddílů bylo využíváno k odstraňování válečných škod na komunikacích a veřejných budovách a obnově národního hospodářství. V roce 1948 vzniká kategorie tzv. protistátních vězňů, odsouzených státním soudem na základě zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Podle vězeňského řádu z roku 1951 měli výrazně více omezení než kriminální vězni. Zákonem č. 321/1948 Sb., o uniformovaném Sboru vězeňské stráže (SVS) došlo k reorganizaci vězeňského personálu podle vzoru Sboru národní bezpečnosti. V krajských soudních věznicích a trestních ústavech byli jmenováni velitelé oddílů SVS, kterým podléhali.

Roku 1951 byl vydán vězeňský řád, který zavedl do věznic tak zvaný třídní princip. Jednalo se zejména o znevýhodnění vězňů, kteří byli z jiné než dělnicko-rolnické rodiny. Zavedl pojem třídní nepřítel i ve vězení a těmto vězňům značně zpříšňoval podmínky. Následné změny trestních zákonů v letech 1953-1955 tento třídní rozpor ještě prohloubily.

5. Československé vězeňství podle sovětského vzoru (1953 – 1965)

V letech 1953 – 1955 vrcholil tzv. třídní výkon trestu, uplatňující nejtvrďší podmínky u politických vězňů, nazývaných protistátními. Dnem 1.1.1953 bylo vězeňství jako celek převedeno do působnosti ministerstva národní bezpečnosti, které koncem roku zaniklo a plnění úkolů vězeňství převzalo ministerstvo vnitra. V témže roce byl vydán Řád nápravných zařízení, který novým způsobem a podle vzoru Sovětského svazu stanovil strukturu tzv. nápravných zařízení, která byla členěna na 6 typů podle stupně střežení.

Do jednotlivých typů nápravných zařízení byli odsouzení zařazováni podle povahy trestného činu (státně bezpečnostní, kriminální) a podle závažnosti provinění. Odsouzení mladiství vykonávali trest ve zvlášť určených nápravných zařízeních nebo oddělených částech nápravných zařízení. Podmínky výkonu trestu z hlediska stupně omezení nebo zvýhodnění se měnily v závislosti na zařazení odsouzeného do I. až IV. klasifikační skupiny. Při nástupu do výkonu trestu byli odsouzení zařazováni do I. nebo II. skupiny, přičemž rozhodující byl třídní původ a povaha trestného činu. K další diferenciaci odsouzených ve výkonu trestu byl v roce 1955 vydán Řád pro nápravně pracovní tábory, který rovněž vycházel ze sovětských zkušeností a stanovil 4 typy táborů k využívání vězeňské práce. Uvnitř nápravně pracovních táborů byly jednotlivé kategorie odsouzených odděleně ubytovány a zaměstnávány. Ještě v roce 1961 obsahoval Řád pro výkon trestu odnětí svobody v nápravných zařízeních kategorii tzv. třídních nepřátel, kteří vykonávali trest v nejpřísnějších podmínkách a byli zásadně zařazováni na fyzicky namáhavé a méně placené práce. Zvlášť nebezpeční odsouzení byli umisťováni do zvláštního oddělení, které bylo zřízeno v nápravně pracovních táborech Leopoldov, Valdice, Plzeň a Pardubice. Kontrolní a inspekční činnost mohli vykonávat jen funkcionáři správy NZ a příslušní prokurátoři.

6. Reforma československého vězeňství (1965 – 1989)

V polovině 60. let se stal dosavadní československý vězeňský systém již politicky neudržitelným z hlediska mezinárodních požadavků na vězeňství. K zásadní úpravě výkonu trestu odnětí svobody podle Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, doporučených OSN již v roce 1957, byl vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. V souladu s tímto zákonem zařazovaly soudy odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody do 3 nápravně výchovných skupin, kterým odpovídaly typy nápravně výchovných ústavů.

Do ústavu I. nápravně výchovných skupin byli zařazováni prvotrestaní za trestné činy nejméně společensky nebezpečné.

Do II. nápravně výchovných skupin prvotrestaní za závažnější trestné činy a ti, kteří v posledních 10 letech spáchali úmyslný trestný čin.

Do III. nápravně výchovných skupin byli zařazováni pachatelé společensky nejzávažnějších trestných činů včetně tzv. trestných činů proti republice (vlastizrada, rozvracení republiky, teror, záškodnictví, sabotáž, vyzvědačství nebo trestný čin proti státu světové socialistické soustavy) a zvláště nebezpeční recidivisté.

Trest mohl být soudně zpřísněn umístěním do tzv. zostřené izolace. Podle nového zákona mohli do vězeňství vstupovat středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní odborníci jako vychovatelé, sociální pracovníci, pedagogové a psychologové. V roce 1968 bylo vězeňství převedeno z působnosti ministerstva vnitra do kompetence národních ministerstev spravedlnosti (českého a slovenského). V rámci reformy vězeňství začal rozvíjet svojí činnost Výzkumný ústav penologický se sídlem v Praze, který se zabýval studiem osobnosti vězněného pachatele a možnostmi jeho nápravy. Na počátku 80. let vyvrcholila ve vězeňství normalizační opatření, což se projevilo zrušením Výzkumného ústavu penologického a úpadkem rozvíjené odbornosti. Kontrolní činnost ve věznicích a NVÚ byla svěřena správě Sboru nápravné výchovy a nadále ji vykonávali okresní a krajské dozorní prokurátoři.

6.1 Charta 77

„Proto vznikla v prostředí Charty 77 myšlenka vytvořit tzv. pozitivní dokumentaci vězeňství, tj. vypracovat aspoň rámcové návrhy na to, jak by měla vypadat penitenciární i postpenitenciární péče, koncipovaná v duchu zásad moderní

humanity, zkušeností z některých jiných států, současných výzkumů – tedy vězeňství budované na úctě k lidské bytosti a jejím právům, v aktuálním pojetí těchto slov. Ukázalo se však, že tento úkol je zatím nad naše síly.“³

Nezabiješ – i duše zločinců jsou nesmrtelné. Popravy jsou nejděsivější druhy zabití, poněvadž schvalují je lidé vládnoucí s úplným klidem a rozmyslem, s dostatečnou lhůtou pro udělení milosti, pod ochranou bodáků. Jsou to nejsurovější zbytky středověké inkvizice. Statistiky, snažící se dokazovati blahodárné účinky trestu smrti na zmenšení zločinnosti, jsou neúplné, nepravdivé a nevědecké. Kořeny a líhně zločinnosti nutno podrobiti bedlivějšímu rozboru, jako jsem se pokusil ve svém spise o sebevraždě. Hlavními středisky zločinnosti jsou kořalny, hampejzy, noční místnosti, nespořádané rodiny, přeplněné byty. Bohužel, vlády nebojují systematicky proti těmto zjevům a neřeší soustavně sociální otázky...“⁴

Toto jsou jedny z myšlenek Charty 77. Charta 77 reagovala na nepříznivou situaci ve vězeňském sektoru, na zavírání nevinných a podobně.

7. Reforma českého vězeňství (1990 – 1992)

Jedním z hlavních úkolů po roce 1989 se stala depolitizace, humanizace, demilitarizace a decentralizace jeho řízení. Vězeňství stálo před těžkým úkolem se v krátkém čase transformovat na evropsky přijatelnou úroveň.

Prvním důležitým krokem k odstraňování důsledků tzv. normalizace ze 70. a 80. let bylo udělení amnestie za tzv. trestné činy proti republice a některé další trestné činy, při které bylo propuštěno dne 8.12.1989 celkem 52 vězňů. K řešení nepokojů ve většině nápravně výchovných ústavů byly vytvořeny komise České národní rady, které spolu se zástupci Občanského fóra, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a odborníků navštěvovaly jednotlivá nápravně výchovné ústavy a prošetřovaly stížností vězňů, související s ústavním režimem. Dnem 1.1.1990 vyhlásil nový prezident Václav Havel velmi širokou amnestii, po které zůstalo ve věznicích a nápravně výchovných ústavech přibližně 6000 vězňů z předchozího stavu 22 000 vězněných osob. I v průběhu amnestie pokračovalo šetření komisí České národní rady, které se promítlo do prozatímní úpravy práv a povinností vězňů v ústavních rádech. Se zrušením trestu smrti byl zaveden doživotní trest. V letech 1990 – 1991 probíhalo ve Sboru nápravné výchovy ověřování odborné a morální způsobilosti na základě zákona č.169/1990 Sb., kterého se zúčastnilo přibližně 5500 příslušníků Sboru nápravné výchovy, z nichž pouze 400 nevyhovělo požadavkům. V roce 1992 byla zpracována nová koncepce českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel, ale i vlastních humanistických tradic, na jejímž základě byl vydán zákon č.555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž, který zásadním způsobem reformoval organizaci, řízení a výkon českého vězeňství. Vznikly 3 skupiny zaměstnanců: vězeňská stráž a justiční stráž (k ochraně výkonu justice), jejichž služební poměr se řídil zákonem č.186/1992 Sb., o služebním poměru Policie ČR a dále správní služba s civilními zaměstnanci v pracovním poměru podle zákoníku práce. V reformním období provádělo kontrolní činnost ve vězeňství Ředitelství Sboru nápravné výchovy a komise pro vězeňství České národní rady. Dozorová činnost prokurátorů zanikla transformací prokuratury na státní zastupitelství.

8. Současné vězeňství

8.1 Typy věznic

V současné době máme několik typů věznic. Těmito typy jsou

- Věznice s dohledem
- Věznice s dozorem
- Věznice s ostrahou
- Věznice se zvýšenou ostrahou

Tyto typy věznic se liší zejména mírou zabezpečení a samozřejmě také skladba vězňů je každému typu jiná. Je zcela patrné, že do věznice se zvýšenou ostrahou se nedostane pachatel nějakého „malého“ trestného činu, stejně tak jako, že pachatel několikanásobné promyšlené vraždy neskončí ve věznici s dohledem. Je to zcela logické. O umístění do typu věznice rozhoduje soudce na základě verdiktu a také na povaze trestného činu.

8.2 Nejznámější české věznice

Mezi naše nejznámější věznice v České republice patří:

- Věznice Mírov (doživotní tresty)
- Vazební věznice na Pankráci
- Věznice Bory (v Plzni)
- Věznice Světlá nad Sázavou (ženská věznice)

8.3 Programy zacházení

Programy zacházení jsou takové programy, které umožňují vězňům získat nějaké nové poznatky a zkušenosti prostřednictvím specializovaných seminářů, kurzů, přednášek, terapií a podobně.

V tomto programu jde zejména o to, aby se vězňové něčemu přiučili. Program je zcela individuální a záleží zde hlavně na dohodě mezi odsouzeným a pečovatelem, co je pro něj nejvýhodnější. Jedná se zejména o činnosti, které by po opuštění věznice mohly odsouzenému pomoci reintegrovat se do civilního života.

8.4 Časový rozvrh dne ve věznici

Časový rozvrh dne (ČRD) se skládá:

1) z pravidelných a nezbytných akcí, které se opakují u všech odsouzených bez rozdílu, zda pracují v denní, noční nebo odpolední směně, ústavní režii, zda jsou nezaměstnaní nebo místo práce chodí do školy -jsou to:

- budíček, hygiena, 2 hod. vycházky, 3 x denně výdej stravy, 2 sčítací prověrky;

2) z práce nebo pracovní terapie - celkem 8 hodin denně;

3) z volitelných akcí podle resocializačního programu a osobního volna

4) z nepravidelných celo-ústavních sportovních nebo kulturních akcí.

S časovým rozvrhem dne souvisí uplatňování některých práv, ale i povinností odsouzených, jsou to zejména:

- právo na 8 hodin spánku;
- koupání alespoň jednou týdně (kromě případné možnosti koupání na pracovištích)
- právo na zdravotní péči - kdykoli se může hlásit k ošetření úrazu, pravidelné ordinační doby lékařů jsou vyvěšeny na viditelných místech
- povinnost podrobit se prohlídce (např. při odchodu a návratu ze zaměstnání).

8.5 Potřebné věci

Kdo nastupuje do výkonu trestu odnětí svobody měl by vědět některé základní informace, mezi které rozhodně patří seznam povoleným i nepovolených věcí.

Mezi důležité hygienické potřeby patří: kartáček na zuby, pasta, mýdlo, šampon, hřeben, holení a žiletky, kapesní zrcátko, souprava na manikúru, mast na ruce, kartáč na šaty, ženy základní kosmetiku a podobně.

Dále jsou důležité věci z papíru: v přiměřeném množství fotografie rodiny (ne tedy celé album), dopisy, spisy o svém trestním řízení, právní předpisy knihy (pro začátek asi jednu, až dvě), časopisy a noviny, obálky, papíry na psaní, sešit, psací náčiní.

Z oblečení je důležité cca následující: z civilního oblečení se zpravidla ponechává odsouzenému omezené množství spodního prádla (tričko, trenýrky, ponožky, kapesníky) a jedna souprava oblečení na tělovýchovu (tričko, trenýrky, sportovní obuv, bavlněné nebo silonové tepláky).

Co je dále povoleno: jeden smaltovaný nebo porcelánový hrneček na nápoje, kapesní nebo náramkové hodinky (není špatné, když mají budíček), bateriový radiopřijímač, psací náčiní, 2 visací patentní zámky (zamknete si skříňky na světnici a v práci, jeden klíč si necháte v zalepené obálce u vychovatele, aby vám nemuseli při kontrole v nepřítomnosti zámek uříznout).

Mezi věci, které nejsou výslovně povoleny, ale neměli by nastupujícím výkon odnětí svobody vzít, patří nerez příbor lžičku na kávu, karton cigaret, zapalovač, větší balíček sypaného černého silného čaje, případně křížek, růženec, ikonu nebo jiné drobné náboženské předměty.

Ostatní nevyjmenované nepovolené předměty se na náklady odsouzeného posílají na určenou adresu nebo ukládají ve skladu k jeho civilním svrškům.

Všechny věci, které si s sebou vězeň přináší se mu musí vejít do skříňky na cele. Není přípustné skladovat věci mimo skříňku. Úložná skříňka má rozměry přibližně 40 x 30 x 15 cm.

9. Výběr z práv odsouzených a povinností odsouzených

Chce-li zákon, aby odsouzený respektoval práva ostatních lidí, institucí a státu, musí být respektována jeho práva.

9.1 Práva:

- Právo na ochranu práv odsouzeného: odsouzený smí k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů podávat stížnosti a žádosti orgánům příslušným k jejich vyřízení; na žádost odsouzeného se uskuteční rozhovor s ředitelem věznice zpravidla ve lhůtě do jednoho měsíce od jejího podání; může se podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici předkládáním návrhů a připomínek pracovníkům VS.
- Právo volit a být volen do samosprávy odsouzených, podílet se v souladu s účelem výkonu trestu odnětí svobody na zabezpečování sociálních a kulturních potřeb odsouzených
- Právo na vyrozumění blízkých příbuzných odsouzeného o jeho vážném onemocnění, přemístění či úmrtí, a naopak vyrozumění odsouzeného o nemoci nebo úmrtí jeho příbuzných.
- Právo na uspokojování základních sociálních potřeb mezi které patří:
  - strava odpovídající jejich zdraví a případným pracovním výkonům,
  - ubytování v hygienickém prostředí – na jeho udržení se ale sami musí podílet (ubytovací plocha na jednoho vězně má být alespoň 3,5 m².),
  - vystrojení odpovídající počasí a ročnímu období,
  - zdravotní péče odpovídající péči o jiné občany ČR.
- Právo na informace a vzdělávání - může si objednat noviny, knihy.
- Právo na duchovní péči a svobodné vyznávání náboženství.
- Právo na poskytování právní pomoci advokátem.
- Právo volit poslance zákonodárných sborů ČR.(Parlamentních voleb ve dnech 1 . - 2 .června 1 se zúčastnilo 11 252 vězňů z celkového stavu 22 12 obviněných.)

9.2 Omezení práv po dobu výkonu trestu odnětí svobody

V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody může být svoboda člověka omezena uložením povinnosti něco strpět, něčeho se zdržet a povinností něco konat. Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv

a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k trestu uplatněna, jako např.:

- Právo na stávku
- Právo sdružovat se ve spolcích - kdo již je členem existujícího sdružení nebo spolku, politické strany, církve nebo náboženské společnosti, nemůže spolkovou činnost rozvíjet ve věznici bez omezení
- Právo zakládat odborové organizace
- Není možné pokračovat v podnikání uvnitř věznice. Vydávat základní dispozice o nakládání se svým majetkem odsouzený může, ale jen prostřednictvím svého advokáta, kterého pověří správou majetku. Kancelář, faxy apod. si do věznice vzít nemůže
- Listina práv a svobod sice nezná právo svobodné volby lékaře, ale i takové právo by odsouzený ve věznici nemohl uplatnit.
- Právo vykonávat volené a jiné veřejné funkce je také omezeno.

Omezeno je zejména právo nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, svoboda pohybu a pobytu, listovní tajemství, právo svobodné volby povolání, právo pečovat o děti a vychovávat je.

9.3 Základní povinnosti odsouzených

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň
- plnit pokyny a příkazy pracovníků vězeňské služby
- řádně plnit pracovní úkoly v případě zařazení do zaměstnání (odsouzení mají podle zákona povinnost pracovat)
- šetrně zacházet se svěřenými věcmi
- dodržovat zásady slušného chování vůči všem lidem, s nimiž přichází do styku
- zachovávat ustanovení vnitřního řádu
- nesmí, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky
- nesmí vyrábět a přechovávat předměty, jimž by byla ohrožena bezpečnost osob a majetku, popřípadě by mohly být použity při útěku
- nesmí hromadit předměty, které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek nebo škodit zdraví
- musí dodržovat pravidla bezpečnosti při práci

- je povinen se podle potřeby podrobit osobní prohlídce

Odsouzený, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti, musí počítat s tím, že po napomenutí a výzvě může být donucen k jejich plnění zákonem povolenými donucovacími prostředky.

Donucovacími prostředky jsou mimo jiné:

- hmaty, chvaty, údery a kopy sebeobraný,
- předváděcí řetízky,
- pouta,
- poutací popruhy,
- slzotvorné prostředky,
- obušek,
- zásahová výbuška,
- úder střelnou zbraní,
- hrozba střelnou zbraní,
- varovný výstřel.

10. Pravidla výkonu odnětí svobody

- pravidla telefonního styku odsouzených (odsouzený má právo v odůvodněných případech kontaktovat osobu blízkou, ve výjimečných případech i osobu neblízkou; náklady spojené s telefonáty si hradí odsouzený; telefonní hovor je kontrolován a zaznamenávám vězeňskou službou; jediným případem kdy nesmí být hovor odposloucháván je při hovoru se svým advokátem)
- pravidlo přijímání návštěv (za jeden kalendářní měsíc smí odsouzený přijmout tři hodiny návštěv; současně mohou odsouzeného navštívit maximálně čtyři osoby najednou; osoba do patnácti let věku smí přijít na návštěvu pouze v doprovodu osoby starší osmnácti let; pokud je odsouzený ve zdravotnické části věznice rozhoduje o jeho návštěvách lékař; během návštěvy nesmějí odsouzení od návštěv přijímat nic co je nepovolené – tedy peníze a podobně)
- pravidlo přijímání balíků – balík smí být pouze do pěti kilogramů a nesmí obsahovat: cennosti, peníze, zbraně, alkoholické nápoje (včetně piva), různé nápoje včetně rozpustných, výrobky obsahující 1l, hořlaviny a jiné těkavé látky, léky, prášky na spaní, vitamínové výrobky typu léků a další léčiva, potraviny podléhající rychlé zkáze, potraviny a jejich polotovary vyžadující další tepelné zpracování, konzervy, nápoje a potraviny ve skleněném obalu a umělohmotných láhvích, sůl, cukr, tuky, oleje, koření, masné výrobky (s výjimkou trvanlivého salámu), prášky na praní, výrobky v tlakových nádobách (spreje), fixy, přístroje, magnetofony, tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí, násilí a krutost nebo obsahující popis výroby a použití psychotropních látek, jedů a výbušnin. Výrobky s huspeninou a rosolem (masové, lahůdkářské, rybí), majonéza a veškeré výrobky, které ji obsahují (saláty, tatarská omáčka, obložená vejce apod.), tepelně nezpracovaná vejce, mletá a sekaná masa (jitrnice, prejty, tlačanky apod.) rybí výrobky (zavináče, uzené makrely apod.), houby, měkké cukrářské výrobky (dorty, řezy), šlehačka, zmrzlina, tvarohové pomazánky, játrový sýr, játrovky, čajovky, měkké salámy a uzeniny bez tepelného zpracování. Balík smí obsahovat: dopisní papíry, obálky, poštovní známky, fotografie, tranzistorové rádio nebo televizi na baterie, baterie, noviny a časopisy vydávané v ČR, knihy, právní

předpisy, hygienické potřeby, společenské hry, potraviny nepodléhající zkáze, čaj a kávu v originálních obalech, tabákové výrobky; balíky jsou samozřejmě kontrolovány vězeňskou službou)

- pravidla přijímání korespondence (korespondenci může odsouzený přijímat neomezeně, vězeňská služba má právo se seznámit s obsahem korespondence, jedinou výjimku tvoří korespondence s advokátem)

11. Hlavní zákony a vyhlášky upravující soudnictví a vězeňství

- zákon číslo 117/1852 říšského zákoníku, o zločinech, přečinech a přestupcích
- Ústava roku 1919
- zákon číslo 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky
- zákon číslo 40/2009 Sb., ve znění zákona číslo 306/2009 Sb. Trestní zákoník ,
- zákon číslo 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním,
- zákon číslo 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon číslo 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon číslo 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon číslo 262/2006 Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů,
- zákon číslo 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků ozbrojených sborů,
- vyhláška číslo 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů,
- nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška číslo 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů

12. Činnost Vězeňské služby ČR (1993 – 2009)

Dnem 1.1.1993 zanikl Sbor nápravné výchovy a k plnění úkolů státní správy ve vězeňství byla zřízena Vězeňská služba ČR, zbavená přímého vlivu politických stran, neúměrné centralizace a byrokracie. Odpovědnost za její činnost byla svěřena generálnímu řediteli, který byl jmenován ministrem spravedlnosti.

Byly posíleny pravomoci ředitelů vazebních věznic a věznic, zejména v oblasti personální a ekonomické. V souladu s požadavky na dodržování základních lidských práv a občanských svobod byl vydán zákon číslo 293/1993 Sbírky, o výkonu vazby, který stanovil, že obvinění mohou být podrobeni jen těm omezením, která jsou nutná pro trestní řízení. K prohloubení humanizace a odborného zacházení s odsouzenými byl vydán zákon číslo 294/1994 Sbírky, který pozměnil a doplnil zákon číslo 59/1956 Sbírky, o výkonu trestu odnětí svobody. Podle této úpravy došlo k novému pojmenování a členění zařízení pro výkon trestu na věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. O umístování odsouzených do jednotlivých typů a přeřazování rozhodoval soud. Odsouzení mladiství byli zařazováni do zvlášť vyčleněné věznice. K systémové a tvůrčí aplikaci požadavků Evropských vězeňských pravidel na základě nových poznatků a zahraničních zkušeností byl vydán zákon č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, avšak základní typy věznic se nezměnily. Vnitřní kontrolní činnost ve vězeňství se stala jedním z důležitých úkolů generálního ředitelství Vězeňské služby ČR a odboru generální inspekce ministerstva spravedlnosti. Dohled nad výkonem vazby a trestu začali vykonávat příslušní státní zástupci, poslanci a inspekční instituce při Radě Evropy a Organizaci spojených národů.

13. Vězeňská služba České republiky

Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou:

- generální ředitelství,
- vazební věznice,
- věznice,
- Institut vzdělávání,
- Ústav pro výkon zabezpečovací detence (ÚpVZD).

Vězeňskou službu řídí generální ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti, jemuž také odpovídá za činnost Vězeňské služby. Generální ředitelství zabezpečuje plnění společných úkolů ostatních organizačních jednotek, které metodicky řídí a kontroluje. V čele vazebních věznic, věznic, Institutu vzdělávání a ÚpVZD jsou ředitelé, které jmenuje a odvolává generální ředitel.

Vězeňská služba se člení na:

1. vězeňskou stráž, která střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, střeží vazební věznice a věznice,
2. justiční stráž, která zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství, Ministerstva spravedlnosti a v jiných místech jejich činnosti,
3. správní službu, která rozhoduje ve správním řízení a zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost,
4. pověřené orgány Vězeňské služby, které mají postavení a plní úkoly policejního orgánu v řízení o trestných činech příslušníků Vězeňské služby.

Úkoly Vězeňské služby

- spravuje a střeží vazební věznice a věznice, odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,

- provádí výzkum v oboru penologie a jeho výsledky využívá při své činnosti,
- zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství, Ministerstva spravedlnosti a v jiných místech jejich činnosti,
- vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, přičemž za účelem zaměstnávání těchto osob provozuje hospodářskou činnost,
- prošetřuje trestnou činnost příslušníků Vězeňské služby a ve spolupráci s Policií ČR se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody.

Úkoly Vězeňské služby plní jednak její příslušníci, kteří jsou ve služebním poměru, a jednak občanskí zaměstnanci, kteří jsou zaměstnání v pracovním poměru. Početní stavy Vězeňské služby určuje vláda. Příslušníci Vězeňské služby mohou být vládou na dobu nezbytně nutnou povoláni k plnění úkolů služby pořádkové policie anebo ochranné služby Policie České republiky, pokud síly a prostředky Policie České republiky nejsou dostatečné k zajištění vnitřního pořádku a bezpečnosti. Naopak v případě vzniku mimořádné situace ve vazební věznici nebo věznici, kdy Vězeňská služba není schopna zajistit pořádek a bezpečnost vlastními prostředky, může Vězeňská služba požádat o zásah Policii České republiky

14. Zdravotní služby ve vězení - proměny v historii

Hygieně a zdravotním potřebám ve vězení se dříve věnovala jen pramalá pozornost. Souvisí to samozřejmě s vývojem nejen lékařské vědy, ale také s tím, že lékařské ošetření nebylo zcela dostupné.

Ve středověku se setkáme s tím, že veškerou zdravotní péči poskytovala církev. Organizovaná zdravotní péče začala ve vězení být na denním pořádku až na konci osmnáctého století. Jakési nemocnice se staly součástí jednotlivých vězení.

Ovšem s hygienou to nebylo nijak slavné ani na počátku dvacátého století. Jak zaznamenaly soudobé řády, vězni měli právo se umývat pouze jednou za měsíc a to tak, že jeden měsíc se vězeň umyl celý a následující měsíc pouze nohy. A takto se to opakovala dokola. Každý vězeň měl oproti tomu denní povinnost si každé ráno umýt obličej a ruce a hladce si učesat vlasy. V některých věznicích se ale koupel provozovala třeba jen jednou za tři měsíce. Veliké slovo v těchto případech měl vězeňský lékař. Ten mohl řediteli věznice doporučit častější koupání vězně.

V dřívějších dobách se věnovala pozornost zejména hygieně/úpravě vousů a vlasů než celého těla. Vousy se holily jednou za týden a vlasy se stříhaly přibližně jednou až dvakrát za měsíc. Tato procedura započala při nástupu vězně do výkonu trestu. Za jakousi odměnu pro vzorné vězně bylo považováno, pokud si mohl vězeň nechat narůst delší vlasy a vousy tři měsíce před uplynutím celé doby výkonu odnětí svobody.

Na konci dvacátého století se situace začala vylepšovat. Po vstupní lékařské a hygienické prohlídce byli muži nuceni se nechat oholit ostříhat na 2 cm a ženy se musely nechat ostříhat tak, aby délka jejich vlasů nepřesahovala délku krku. Ženám bylo zcela zakázáno si vlasy barvit, vyčesávat je, lakovat a podobně. Také měly jasný zákaz jakéhokoli líčení se. Vězni měli možnost se dvakrát za den vykoupat ve studené vodě, koupel v teplé vodě byla povolena jen jednou za deset dní.

To byl konec dvacátého století. V současné době mají odsouzení možnost koupat se v teplé vodě dvakrát za týden a hovoří o zvýšení teplé koupele za týden. To však neplatí pro pracující a také pro sportovce. Každá cela je opatřena umyvadlem a tekoucí vodou (ovšem pouze studenou).

V současné době jsou odsouzení stříháni tak, jak vypadají na průkazu totožnosti. Je ovšem na dohodě a představě vězně, jak by chtěl vypadat. Není ovšem možné mu vždy plně vyhovět. Pokud má vězeň na spisu poznámku „Neměnit vzhled“

je nutné, aby razantně nezměnil účes. (Tato poznámka se uvádí zejména při možné identifikaci pachatele svědkem a v podobných případech, kdy vzhled vězně hraje důležitou roli).

Ženy mají v současné době ve věznicích jisté výhody. Je jim například umožněno častěji se koupat (zejména při gynekologických obtížích, obezitě a podobně). Většina žen také i za mřížemi dbá o svůj vzhled. Co se stříhání žen týče, nechodí za vězeňským holičem, ale většinou se stříhají samy navzájem zapůjčenými nůžkami. V současné době již také mají možnost si vlasy barvit a udržovat.

Stav hygieny ve věznicích v podstatě odráží napjatou, ne-li zoufalou ekonomickou a kapacitní situaci.

Nedostatek WC a jejich špatná vybavenost, mnohdy bez možnosti soukromí, je na pokraji lidské důstojnosti. Vězni nemají dostatečný přístup k teplé vodě na mytí; mnozí se pro nevhodně řešenou organizaci dostanou k teplé vodě jen jedenkrát týdně (to je zvláště znepokojivé u odsouzených a obviněných žen, které jistě musí mít vyšší nároky na hygienu). Praní oblečení bývá ve věznicích většinou zakázáno a za porušení zákazu může být udělen kázeňský trest. Dovoleno není ani nošení civilního oblečení. Vězni proto často chodí několik měsíců v páchnoucích špinavých oděvech. Potrhané prádlo, staré "sintry" (teplákové soupravy, kabáty), nedostatek základních hygienických potřeb (1 role toaletního papíru na měsíc), vše prostupující zápach, plíseň na zdech, vlhko, chladno, šero, zdravotně závadné hliníkové nádoby atp., to vše jsou jevy, se kterými se v našich věznicích lze běžně setkat. Mnoho nekuřáků je z kapacitních důvodů nuceno bydlet s kuřáky. Tento zdánlivě malicherný problém může mít vážný dopad na zdraví odsouzených.

Příčiny tohoto stavu nelze bohužel vidět pouze v nedostatku financí, ale mnohdy i v nevhodně řešené, popřípadě špatně provedené stavbě, nekvalitním vybavení, nebo i jako následek nedbalosti či úmyslného ničení zařízení některými vězni. Stav hygieny v některých věznicích doslova volá po uzavření objektů hygienikem.

15. Mladiství

Mladiství jsou v dnešní době osoby, mezi patnáctým a osmnáctým rokem. Hranice trestní odpovědnosti je v současné stanovená na čtrnáct let. Dlouho dobu tomu ovšem tak nebývalo. Hranice trestní odpovědnosti byla ještě více než před rokem na patnáctém roku. Trestné činy páchané mladistvými a zejména jejich brutálnost ovšem donutila české zákonodárce tuto hranici snížit. Zda je to dobré, či nikoli, nám ukáže jen čas.

15.1 Devatenácté století

V devatenáctém století byly tresty za spáchání trestného činu mladistvých do deseti let nechávány v kompetenci rodičů. Pokud však mladému delikventovi bylo mezi deseti a čtrnácti lety, byl jeho trestný čin posuzován jako přestupek. Trestem poté bylo zavření na odděleném místě ve výměře od jednoho do šesti měsíců. Během výkonu svého trestu byli povinni se vzdělávat a vykonávat zadanou práci, která byla přiměřená jejich věku. Od 14 let věku do 18 let věku byli mladí delikventi trestáni jako dospělí. Výše jejich trestu závisela velice na tom, jak jsou věkově blízko k dovršení osmnácti let věku – tedy k dospělosti. Podle zákona číslo 89 říšského zákona a zákona číslo 90 říšského zákona roku 1885 mohli být mladiství delikventi umístěni do tak zvaných polepšovacích ústavů.

15.2 Počátek dvacátého století

Po rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československé republiky byl převzat trestně-právní řád Habsburků. Tím se tedy zachovalo vězeňství ve své podobě které bylo ale upravováno. Jednou z úprav byl zákon číslo 562/1919 Sbírky o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění.

První světová válka zapříčinila nárůst kriminality, mladistvých nevyjímaje. Podle statistik bylo roku 1928 odsouzeno za přestupek, zločin nebo přečin 15 876 mladistvých od čtrnácti do osmnácti let věku (což činilo 8,56% z celkového počtu právoplatně odsouzených) a 688 mladistvých od deseti do čtrnácti let věku (což činilo 3,60% z celkového počtu právoplatně odsouzených). Nejvíce právoplatně odsouzených bylo odsouzeno za spáchání trestného činu proti majetku, včetně 11 707 mladistvých o osmnácti let věku (což činilo 31,38% z celkového počtu

právoplatně odsouzených). Podle dobových poznatků byla této vysoká míra kriminality mladistvých způsobena úpadkem hospodářství a rodinného života během války. Na základě těchto poznatků se začalo na kriminalitu mládeže pohlížet jako na specifický jev. Následovalo přijetí opatření a tím se tedy změnil i zákon. Jedná se o zákon číslo 48/1931 Sbírky o trestním soudnictví nad mládeží. Hranice trestní odpovědnosti byl stanovena na 14 let věku. Pokud tedy osoba mladší 14 let spáchala trestný čin, zůstalo rozhodnutí o potrestání na rodině, případně škole. Pokud byl ale trestný čin závažný, byl mladistvý umístěn do jiné rodiny, případně do nápravného zařízení, ve kterém však zůstal pouze do dovršení 21 let.

Již v této době se soudy zaobírali duševním vývojem pachatele. To znamená, že pokud soud zjistil, že mladiství nerozeznává protiprávní jednání, byl zbaven trestní odpovědnosti.

Pokud mladiství do šestnácti let věku spáchal trestný čin, za který by dospělý dostal trest smrti nebo doživotí, pak mladiství dostal trest ve výši od 1 do 10 let. Pokud ovšem překročil hranici šestnácti let, dostal trest o výměře mezi 2 a 15 lety vězení.

15.3 Druhá polovina dvacátého století

Zákon číslo 48/1931 Sbírky o trestním soudnictví nad mládeží byl zrušen v polovině dvacátého století zákonem číslo 86/1950 Sbírky. V tomto zákoně byli mladiství opět přeřazeni do kategorie dospělých, tedy do obecných trestně-právních předpisů. Tento zákon stanovil hranici trestní odpovědnosti na patnáct let věku. Za mladistvé delikventy se považovaly ty osoby, které v době spáchání trestného činu dovršili patnáct let, ale nepřesáhli hranici osmnácti let. Tento zákon si kladl za cíl, vychovat z mladého delikventa řádně pracujícího občana s ohledem na jeho rodinu, prostředí a sobě samému. Tento zákon také umožňoval upuštění od potrestání, pokud se soud rozhodl, že trestný čin byl spáchán na popud další osoby, nebo také za nepříznivých rodinných a sociálních podmínek a podobně. U mladistvého bylo vyloučeno uložení trestu smrti, uveřejnění rozsudku, ztráty občanství a podobně. Trest odnětí svobody byl u mladistvých vykonáván buď v samostatných ústavech pro mladistvé, nebo ve speciálním oddělení pro mladistvé u stávajících věznic.

Další úpravou zákona o trestání mladistvých byl zákon číslo 140/1961 Sbírky. Tento zákon ovšem žádným zásadním způsobem neměnil status quo. Jako hlavní cíl stále viděl trest jako výchovu mladistvého delikventa v řádně pracujícího občana.

Trestní sazba byla stejně v předchozím zákoně snížena na polovinu, nejméně však od 1 roku do 5 let odnětí svobody.

Tato nedostatečná úprava trestního zákona u mladistvých se ukázala v sedmdesátých letech jako zcela neúčinná. V roce 1970 bylo za zločin, přešupek či přečin stíháno 7 627 mladistvých, z čehož 8,39% tvořily dívky (tedy 640 dívek). Nejčastějším prohřeškem bylo rozkrádání socialistického majetku a ublížení na zdraví. V roce 1980 bylo již za spáchání trestného činu stíháno 7 698 mladistvých, z toho dívky tvořily 17,78% (tedy 1 369 dívek). Změnily se však důvody jejich stíhání. Mladiství byli stíháni především za spáchání trestného činu proti lidskosti a také trestné činy hrubě narušující lidské soužití.

15.4 Výkon trestu u mladistvých

Roku 1853 byla zásluhou vězeňského kaplana Františka Josefa Řezáče prosazena povinná školní docházka v nápravných zařízeních. Od poloviny devatenáctého století byly nápravné ústavy pro mladistvé pod správou náboženských organizací (zejména šlo o řád sv. Karla Boromejského). Do samostatných oddělených věznic byli umísťováni mladiství do dvaceti let věku s trestem nad šest měsíců. Hlavní důraz se kladl na vzdělání vězňů, výchovu v budoucí řádně pracující občany a také na vojenskou kázeň. Mezi hlavní vzdělávací obory patřil truhlář, zámečnick, čalouník, obuvník a podobné manuální práce. Hlavní smyslem byla převýchova. Čas byl vyplněn studiem, četbou a podobnou vzdělávací činností (mimo jiné i promítání povolených filmů). Výjimkou bývalo nedělní odpoledne, které bylo vyplněno zejména sportovní aktivitou (fotbal, lehká atletika, odbíjená a podobně).

V dnešní době se klade důraz zejména na uvědomění si vlastní viny za spáchání trestného činu a také se klade důraz na přípravu mladistvého vězně na přechod z vězeňského prostředí do civilního života. Toto vše se odráží v tak zvaném „Programu zacházení“. Během tohoto programu se mladiství učí a léčí pomocí muzikoterapie, psychoterapie, relaxace a podobně. Samozřejmě se ale také nezapomnělo na další vzdělávání odsouzených. Jedná se zejména o rekvalifikační a dovedností kurzy.

Dále se velice rozvinuly zájmové volno-časové kroužky jako vaření, práce na PC, zahrádkaření, modelářství a jiné. Zaměstnání zcela rozhodně nepatří mezi

hlavní cíle ve výkonu odnětí svobody. Pokud dostanou mladiství nějakou práci, tak se většinou jedná o úklid či pomoc při chodu ústavu.

16. Hlavní problémy českého současného vězeňství

Na základě popsaného vývoje bych v této části práce chtěl vypíchnout hlavní problémy českého vězeňství. Bohužel se mi nepodařilo spojit se s věznicemi jako takovými a tak jsem se na základě jejich výročních zpráv alespoň pokusila zjistit jejich hlavní problémy. Mezi ty patří: přeplněnost/ubytovací kapacita na jednoho vězněného, bezpečnost ve věznicích a v neposlední řadě zaměstnávání vězňů. A k těmto hlavním problémům bych se ráda vyjádřila a pokusila se nastínit jejich možná řešení.

16.1 Přeplněnost

Podle zákona a práv má mít vězeň alespoň 4m² plochy v obytném prostoru pro sebe. Současná kapacita podle tohoto výměru je tedy 14 849 míst. V českých věznicích je ale mnohem více odsouzených a tudíž tuto právní normu nesplňujeme.

Velkou příležitostí vidím v alternativních trestech u lehčích zločinů. Příkladem takového alternativního trestu by mohlo být domácí vězení, které bylo v České republice zavedeno 1.1.2010. Podle zákona je možné takovýto trest uložit místo trestu odnětí svobody vykonaného ve vězení a to maximálně na dva roky. Další výhodou takového typu uvěznění je jistě ušetřené finanční prostředky spojené s náklady na ubytování a stravování vězňů.

Další variantou by mohlo být větší využívání dalších alternativních trestů – jako veřejně prospěšné práce. Problémem těchto prací je, že nejsou vynutitelné. Pokud se tedy odsouzený rozhodne je nevykonat nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody ve vězení. Čímž se náš problém neřeší.

Jednou z dalších možností je také výstavba nových věznic, nebo alespoň rozšíření těch stávajících.

Jako nejlepší a nejvýhodnější se mi stále jeví domácí vězení. Ano, dalo by se namítnout, že ušetřené prostředky na ubytování a stravu za vězně stejně vynaložíme za dohled a namátkové kontroly uvězněných doma, ale jsem si jistá, že těchto financí bude mnohem méně.

16.2 Bezpečnost

V této oblasti se bezpečností rozumí nevhodné zabezpečení objektů. Zejména o vnější ohraničení objektů, které by lépe zabránilo možným útěkům. Dalším nedostatkem v této oblasti vidím v kolísavém počtu zaměstnanců. Ač by se na první pohled mohlo zdát, že to s daným tématem – bezpečností – nesouvisí, ale pokud vezmeme v úvahu počet započatých a dokonaných útěků během převozů a podobně stojí zato se zamyslet i nad tímto v rámci bezpečnosti.

Podle mého názoru je největší příležitost ve stabilizaci a nejlépe i posílení vězeňského dozoru, stejně tak jako ve zlepšování zabezpečení objektu vězení. Mezi takové zabezpečení patří výstavba oplocení, ale také vybavení věznic kamerovou a signální technikou, což je ovšem finančně náročné.

16.3 Zaměstnávání

Jedním z posledních hlavních problémů současného vězeňství vidím v zaměstnávání. Podle statistik pracuje přibližně jen 40-50% odsouzených. A to mají vězňové povinnost pracovat. Kde je tedy problém? Myslím, že to není v tom, že by vězňové nechtěli pracovat. Přece jen při práci trest rychleji utíká a člověk/odsouzený nemusí neustále myslet na důvody svého uvěznění na svou vinu.

Hlavním problémem bude to, že není kam/do jakých prací vězně umisťovat. Nastává tedy problém s výstavbou nových pracovišť. Dalším problémem je odbyt vězni vyrobeného zboží. A zaměstnávat vězně mimo objekt vězení je sice možné, ale z bezpečnostních důvodů ne vždy proveditelné.

Všechny tyto problémy jsou finančně náročné. A připočteme-li kolik stojí jeden vězeň denně (celkové náklady na jednoho odsouzeného se v současnosti pohybují kolem 1000 korun na jednoho vězně a den. Z této částky ale odsouzení hradí jen část, maximálně do výše 1500 korun měsíčně), částka se vyšplhá se částka dosti vysoko.

17. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

S pádem komunismu na našem území se muselo české vězeňství značně zreformovat. Jak jsem uvedla již v historickém vývoji byla nutná zejména humanizace, depolitizace a decentralizace vězeňství. To vše bylo odvislé od právního řádu Československé republiky. Po vstupu České republiky do Evropské unie bylo také nutno reagovat na tuto změnu.

Mezi hlavní trendy tedy bude v následujících letech:

- bezpečnost
- liberalizace trestu, se zachováním omezeného pohybu, ale co nejvíc vynechat ostatní aspekty lidského života
- přeplněnost věznic – omezení počtu uvězněných osob (možnost domácího vězení)
- humánní výkon trestu ve vhodně uzpůsobených a bezpečných věznicích
- přiblížení/napodobení civilního života životu za mřížemi
- snaha o zajištění takových podmínek, které povedou k brzké reintegraci odsouzeného po odpykání trestu
- stabilizovat počet osob zaměstnaných ve vězeňství
- zaměstnanost odsouzených (v současné době se pohybuje mezi 40-50%)

Závěr

Trestání zločinů je nezbytné pro hladký chod společnosti. Pokud někdo spáchá trestný čin, musí za něj být potrestán. Tato práce ukázala jak se vyvíjelo vězeňství na českém území od Habsburků (Rakouska-Uherska) až po samostatný Český stát. Jednalo se zejména o změnu legislativy, zákonů, které se odrazily v zacházení s vězni.

Mou představou přínosu této bakalářské práce bylo zobrazit změny, které v českém soudnictví proběhly, nastítnit současnou situaci, ukázat, kde jsou příležitosti.

Na začátku práce jsem zmiňovala důvody, proč jsem si vybrala dané téma. Jedním z hlavních důvodů byla vlastní neznalost vývoje tak ožehavého tématu jako je vězeňství. Během psaní této práce jsem se seznámila s velice zajímavými údaji, které jsem se pokusila v práci reprodukovat.

Chtěla jsem také zjistit, jaké jsou hlavní nedostatky vězeňství. Jak jsem v práci napsala, hlavními nedostatky jsou přeplněnost věznic, bezpečnost a také zaměstnávání odsouzených. Jak se poté ukázalo, jsou to jedny z hlavních věcí, kterými se zabývá koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.

Jednoduchý lék na nedobrou situaci v českém vězeňství asi neexistuje, ukázalo se, že je mnoho problémů a možností. Dalo by se ale obecně říci, že se vězeňství ubírá správným směrem.

Citace:

1. ALEŠ, Kyr . Věznění a vězeňství. *Historická penologie : Časopis pro historickou penologii*. 2006, 1, s. 1-4. Dostupný také z WWW:
<<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/ke-stazeni-112/historicka-penologie-1224/historicka-penologie-2006-6480>>.
2. FRANCEK, Jindřich . *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. Praha: Rybka Publishers, 2002. 66 s. ISBN 80-86182-68-1
3. GRUNTORÁD, Jiří; UHL, Petr. *O československém vězeňství : Sborník Charty 77*. 1. Praha : ORBIS, 1990. 12 s. ISBN 80-235-0009-0
4. FRANCEK, Jindřich . *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. Praha: Rybka Publishers, 2002. 68 s. ISBN 80-86182-68-1

Použitá literatura:

- PaedDr. Bajcura, Lubomír. *Evropské vězeňské systémy: minulost-přítomnost-budoucnost*. 1. vyd. Praha: Generální ředitelství VS ČR. 2003. ISBN 80-239-0138-9
- PaedDr. Bajcura, Lubomír. *Evropské vězeňské systémy*. 1. vyd. Praha: Generální ředitelství VS ČR. 2004. ISBN 80-239-3645-X
- Řezáč, František Josef. *Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*. 1.vyd. Praha: Tisk Bedřicha Rohlíčka. 1852. Příloha časopisu České vězeňství č. 4 a 5/1995
- Časopis České vězeňství
- Richterová, Lucie. *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. 1. vyd. Praha: Český helsinský výbor. 2000. ISBN 80-86436-00-4
- Gruntorád, Jiří, Uhl, Petr. *O československém vězeňství*. (Sborník Charty 77). 1. vyd. Praha: Orbis. 1990 ISBN 80-235-0003-1
- Spolek autorů (Doc. JUDr. Kratochvíl, Vladimír). *Criminal law reform in the Czech republic in the interdisciplinary perspective*. Brno: Masarykova univerzita. 1997. ISBN 80-210-1535-7
- *Ústava České republiky*. 3. vyd. Olomouc: Olomouc. 2001. ISBN 80-7182-109-8
- Gronský, Ján. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968-1989)*. 1. vyd. Praha: Karolinum. 2000. ISBN 80-246-0024-2
- Czech Helsinki Committee. *Report on the state of human rights in the Czech republic 1999*. 1. vyd. Praha: FOKUS. 2000. ISBN 80-902393-6-6
- Bartošek, Karel. *Český vězeň*. 1. vyd. Praha: nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka. 2001. ISBN 80-7185-363-1
- Kunc, Jiří. *Demokracie a ústavnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum. 1996. ISBN 80-7066-309-X
- Francek, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. vyd. Praha: Rybka Publishers. 2002. ISBN 80-86182-68-1
- Prof.dr.h.c. JUDr. Malý, Karel, doc. JUDr. Soukup, Ladislav.CSc. *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*. 1. vyd. Praha: Karolinum. 2006. ISBN 80-246-1209-7

- Malá, Drahomíra. *Vězeňství po česku*. 181. publikace. Nakladatelství SURSUM. 2003. ISBN 80-7323-062-3
- České vězeňství. Čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci. Vězeňská služba České republiky. 3/2009. ISSN 1213-9297
- Historická penologie. Časopis pro historickou penologii. Vydává Institut vzdělávání – Kabinet dokumentace a historie VS ČR.